

Förhållandet mellan jämställdhetssatsningar och ett ökat erkännande av genusforskningen som ett kunskapsfält är inte oproblematiskt visar Birgitta Jordansson i sin analys av hur politiska direktiv översatts i praktiken.

Jämställdhet och genus på akademins villkor: Två exempel på det vetenskapliga fältets agerande i samband med politiska satsningar Birgitta Jordansson

Det har gjorts jämställdhetssatsningar på det vetenskapliga fältet i flera årtionden. Ibland har dessa initierats inifrån men ofta har det handlat om politiska incitament som mer eller mindre fångats upp på fältet. I hög grad har satsningarna genomförts i nära anslutning till kvinnliga forskare och till kvinno/genusforskningen som på så vis kommit att framstå som bundsförvanter.

Denna artikel kommer att granska några av de politiska satsningar som gjordes under 90-talet och vars resultat kan följas fram till idag. De ger inte en heltäckande bild av jämställdhetsarbetet utan tjänar snarare som exempel inom en förståelseram. En bakgrund till de resonemang som kommer att föras ligger i de olika synsätt som jämställdhet innefattar. Den statliga jämställdhetspolitiken bygger sedan ett tiotal år tillbaka på kunskaper inhämtade från genusforskning och i propositionen *Delad makt – delat ansvar* som kom 1994 introducerades könsmaktperspektiv som teoretisk utgångspunkt.¹ Kopplingen

mellan jämställdhet och genus är emellertid inte självklar och jämställdhetsarbete bedrivs ofta utan en sådan bas.² Dessa olika synsätt får betydelse för de satsningar som görs eftersom de lämnar möjligheter för tolkning av innebörden öppna i olika sammanhang.

En utgångspunkt för den här artikeln tas i de logiker som kännetecknar det vetenskapliga fältet. Det handlar om de värden som anses bära upp verksamheten. Påbud utifrån filtreras via dessa och det handlar om att överföra dem till den egna kontexten. Förståelseramen bygger på översättning, det vill säga hur påbudet fås att överensstämma med det vetenskapliga fältets egna diskurser, kategoriseringar och problemformuleringar.³ Tanken med att använda översättning är att synliggöra vad som händer när en idé eller – i det här fallet – en åtgärd som initierats i en verksamhet ska implementeras i en annan. Åtgärderna, som här definierats som jämställdhetssatsningar, har haft en mening och ett syfte i det politiska sammanhanget. I den vetenskapliga självför-

ståelsen görs försök att omvandla dessa i samklang med de egna specifika värdena. Resultatet av sådana omvandlingar eller översättningar överensstämmer mer eller mindre med de ursprungliga förslagen. Jag menar att avståndet mellan förslag och resultat är beroende av vilka allianser som skapas mellan och inom politik och vetenskap.

Det vetenskapliga fältet

Det svenska universitets- och högskoleväsendet är en statligt organiserad och finansierad verksamhet. Det innebär att övergripande beslut om verksamhetens inriktning och karaktär fattas på det politiska fältet. Det handlar om ekonomi, om organisation och om arbetsformer. Via regleringsbrev når detta respektive universitet/högskola som i sin tur har krav på återrapportering.

Men det vetenskapliga fältet bärs också upp av föreställningar om sin egen omutlighet. En specifik kultur omgärdar förutsättningarna.⁴ Den är styrande för handlandet och för de strategier som anses möjliga. Legitimitet på fältet förutsätter anslutning till fältets logiker. För den enskilde handlar det om koopteringsstrategier som både tjänar ett självändamål och gruppens gemensamma intressen. Det handlar om en stark tilltro till forskningens frihet, till förmågan att finna "sanningen", till den akademiska världens autonomi samt till föreställningar om meritokratisk okränkbarhet. Föreställningarna styr aktören på det vetenskapliga fältet och de finns också inneboende i det pågående arbetet med att åter skapa fältets kultur.⁵

Fältlogikerna kan konkretiseras med hjälp av Robert Mertons institutionella imperativ universalism, kommunism, opartiskhet och organiserad skepticism. Universalismen bygger på att det är den vetenskapliga produkten i sig och inte forskaren som ska bedömas.

Vetenskapen är med andra ord universell och värderingen därigenom oberoende av individen. Kommunismen innebär att kunskap skapas i interaktion samt att själva ägandet till denna kunskap ligger i erkännandet från forskarsamhället. Kommunikation är nödvändig och delgivandet är en av kunskapens hörnstenar. Produkten i sig är opartisk och testbarhet hålls högt. Som inneboende funktion i det vetenskapliga arbetet finns dessutom granskningen. Organiserad skepticism eller kritiskt tänkande är således ett fjärde imperativ.⁶

Selektion är återkommande på fältet. Den försvaras och tillämpas via de meritokratiska principerna. Bedömningarna anses vara rättvisa eftersom alla förväntas gå in i dem på lika villkor och bedömas utifrån objektiva kriterier, vilket ligger i universalismen. Denna bedömarposition ger i sin tur vetenskapligt kapital, vilket bidrar till makt över fältets reproduktion. Det kan uttryckas som att "kapital föder kapital".⁷ Även här handlar det alltså om universalism. Det är inte personen i sig utan positionsinnehavaren som erkänner eller konsekurerar.⁸ Alltsammans borgar för att de gemensamma värdena ska kunna upprätthållas och ses som legitima.

Legitim politisk inblandning på fältet?

De logiker som kännetecknar det politiska fältet skiljer sig från det vetenskapliga fältets. De innefattar bland annat legitimitetskrav gentemot medborgarna. Det innebär att representationen skall vara någorlunda jämn i förhållande till olika grupper. Ur demokratisk synpunkt är det till exempel illegitimt att andelen kvinnor på de övre positionerna i den akademiska hierarkin är så låg. Politiker har därför, via olika jämställdhetsåtgärder, försökt åtgärda den kraftiga obalans som finns. Det vetenskapliga fältets autonomi utsätts därmed för ingrepp som, ur demokratisk synvinkel kan sägas vara helt legitima.

Legitimiteten kan relateras till olika typer av ingrepp. Under senare år har vi kunnat följa en anpassning till det omgivande samhället, där den akademiska verksamheten i allt högre grad regleras utifrån samhälleligt definierade behov.⁹ Inte minst är detta märkbart i forskningspolitiken och forskningspropositioner presenteras regelbundet i samband med en ny mandatperiod. Den politiska styrningen sker i samklang med näringslivets krav och behov. Man tänker sig att det svenska näringslivets konkurrenskraft bland annat ska stärkas via satsningar på kunskap. Excellens är numera ledord i den forskningspolitiska debatten, vilket inte minst innebär strategiska satsningar på specifika forskningsområden där teknik, naturvetenskap och medicin intar särställningar.¹⁰ Politisk styrning och marknadsstyrning står alltså delvis emot den akademiska kollegialiteten.

Trots en alltmer aktiv forskningspolitik kan debatten fortfarande tyckas vara präglad av de ”två världarnas” oförenlighet, eller som Sverker Sörlin lite drastiskt uttryckte det för några år sedan:

Vetenskap och politik har av hävd stått långt ifrån varandra. Vetenskapen är, enligt en vetenskapsideologiskt laddad schablonbild, en värderingsfri verksamhet, utförd av upphöjda andar utan egenintressen. Metoden är strikt, ända sedan Bacon och Descartes. Målet är att nå sanningen. Politiken är, enligt en annan schablonbild, ett machiavelliskt makt- och intressespel, numera främst praktiserat av röstmaximerande karriärister med hög omsättningstakt och tvivelaktigt socialt anseende. Sanningen sitter löst i politiken, och metoden, om det finns någon, är att alla medel är tillåtna.¹¹

Det väcker frågor om hur denna utveckling påverkar den inomvetenskapliga kampen om dominans över fältet. Enligt Bourdieu kan politiker och byråkrater påverka medelstilldelning och resursfördelning, men däremot inte de interna striderna. I en uppsats om forskningsfinansiering i förhållande till forskning om arbetslivet visar Anna Ekström att denna kontroll över pengar också påverkar de interna striderna. ”Utan det ekonomiska kapitalet får forskarna mindre utrymme inom fältet vilket begränsar deras handlande.”¹² Kapital föder kapital och anpassningen skulle kunna ses i termer av koopteringsstrategier som bygger på de förändrade förutsättningar som ”marknaden” kräver.

Den fråga som fokuseras här är mer begränsad och handlar om hur jämställdhets-satsningarna uppfattas av det vetenskapliga fältet. Ett pejorativt svar på dess legitimitet levererades av historikern Thorsten Nybom då han skrev att ”... vi har ett centralt ämbetsverk som på fullt allvar hävdar att jämställdhet utgör ett centralt kriterium vid bedömningen av de svenska högskolornas *kvalitet!*”¹³ En sådan skrivning tyder på svag legitimitet, men den politiska styrningen då det gäller övergripande beslut om ekonomi, organisation och arbetsformer innebär att åtgärderna måste hanteras. Frågan är *hur*, det vill säga vilka översättningar som kommer till uttryck. Det undersöks här via de två satsningar som väckt mest diskussion på fältet, det vill säga Thamprofessorerna och de så kallade genusprofessorerna.

Tidig allians mellan politiker och kvinno-/genusforskning

Vid mitten av 70-talet inrättades två personliga tjänster med inriktning mot kvinnoforskning. En extra ordinarie forskartjänst i kvinno-

historia vid Göteborgs universitet som innehades av Gunnar Qvist och en personlig forskartjänst i litteraturvetenskap vid Uppsala universitet för Karin Westman Berg. Dessa personliga tjänster omvandlades till en professur i kvinnohistoria vid Gunnar Qvists bortgång 1980 och en docentur i kvinno- och jämställdhetsforskning vid Karin Westman Bergs pensionering 1981.¹⁴ 1982 beslutade riksdagen att jämställdhetsforskning (som det hette vid denna tid) skulle vara ett prioriterat område.¹⁵ En utredning om kvinnors villkor i forskningen hade tillsatts året innan och resultaten presenterades 1983.¹⁶ De organisatoriska startskotten för etablerandet av ett delfält hade avfyrats. Arbetet hade påbörjats av främst kvinnoforskare under 70-talet och kunde fortsätta med ökad kraft under 80-talet. Detta arbete har därefter fungerat som den inomvetenskapliga bundsförvanten och – inte minst – pådrivaren av de politiska ingreppen när det gäller både jämställdhet och genus.

Besluten innebar också en satsning på nya tjänster. I betänkandet från 1983 hette det att "... det är nödvändigt att med särskilda forskartjänster med jämställdhetsinriktning markera jämställdhetsforskningens betydelse och underlätta dess utveckling inom olika ämnen".¹⁷ Denna satsning på tjänster motiverades ur ett dubbelt strategiperspektiv – stöd till jämställdhetsforskningen och en utökad kvinnlig rekryteringsbas.

Tjänsterna skulle kunna inrättas på olika sätt. Befintliga tjänster kunde riktas mot jämställdhetsforskning när de skulle återbesättas men forskningsråden skulle även kunna finansiera nya tjänster. Vid sidan av rekommendationerna utmynnade betänkandet i ett förslag om att regeringen skulle inrätta fem nya docenttjänster i jämställdhetsforskning. Dessa skulle kunna sökas i fri konkurrens av de insti-

tutioner som så önskade. De utlystes och tillsattes under sent 80-tal.

Dessa tidiga satsningar inbegrep nya forskningsområden men de handlade i hög grad om möjligheterna att etablera ett delfält inom det vetenskapliga fältet. Det vill säga om stöd till kvinnoforskningsmiljöer vid sidan om den traditionella verksamheten.¹⁸ Det var politiska ingrepp som stärkte kvinnoforskningen men de kunde samtidigt uppfattas som problematiska av kvinnoforskarna själva. Skälet till detta ligger i den sammanblandning mellan forskning och jämställdhet som förts in på fältet. Under 90-talet har denna dessutom accentuerats ytterligare, inte minst sedan den svenska jämställdhetspolitiken från 1994 proklamerat köns- maktsperspektiv som utgångspunkt för arbetet.¹⁹ Kvinno/genusforskningen har fått stämpel på sig att snarare handla om ideologiproduktion än om vetenskap och här spelade även förbindelsen mellan kvinnorörelsen och kvinnoforskningen in.²⁰ Jämställdhetsforskning kom därför tidigt att uppfattas som ett problematiskt begrepp bland kvinnoforskarna själva och det var kopplingen till politik som oroade:

Det här med jämställdhetsforskning är ju ett politiskt grepp som vi skulle vara befriade från att behöva befatta oss med.²¹

I den historiska backspegeln fanns det fog för en sådan oro. Genusforskning angrips i hög grad fortfarande för att vara ideologiproducent snarare än vetenskap. Från forskarnas sida har det därför under årens lopp varit viktigt att upprätta tydliga gränsdragningar mellan forskning och jämställdhetspraktik:

Men om forskningen ska ha relevans – i betydelsen bidra med nya idéer måste den stå så tankemässigt fri som möjligt från dagens jämställdhetspolitiska målsättningar.²²

Det har inte gjorts några undersökningar av effekterna av dessa politiska satsningar inom det vetenskapliga fältet under 80-talet, men frågan om i vilken mån forskningens villkor styrts och hämmats av uppdragsgivarens terminologi ställdes av Maud Eduards redan vid mitten av 90-talet. Hon levererade också ett tentativt svar:

Dessa [universiteten/högskolorna, min anm.], som tagit emot resursförstärkningarna, har gjort en hel del för att försvåra integreringen av den "specifika" kvinnoforskningen i de "allmänna" disciplinerna. Som bäst betecknas kvinnoforskningen som en subdisciplin, i värsta fall är den helt marginaliserad. Utan tvivel är det så att statsmakternas öronmärkta pengar till jämställdhetsforskning skapat förutsättningar för en forskning som annars inte skulle kommit till stånd. Enskilda universitetsinstitutioner har bevisligen också uppskattat resurstillskotten. Men motståndet mot kvinnoforskningen har också kunnat formuleras som en principiell kritik mot påbud uppifrån. Tanken är att forskarsamhället självt ska bestämma sin agenda.²³

Det är synpunkter som ansluter till utgångspunkterna i denna artikel – forskarsamhället vill stå fritt från politiska ingripanden och när så inte är möjligt hanteras frågorna på ett sätt som i görligaste mån överensstämmer med den egna agendan.

Jämställdhet och genus i forskningspropositionerna

Jämställdhet har funnits med i samtliga forskningspropositioner under de senaste 15 åren men problematiken har tacklats på olika sätt. Den borgerliga regeringen, som tillträdde

1991, presenterade ett tiopunktsprogram för ökad jämställdhet inom högskoleområdet. Detta innehöll riktade satsningar mot forskning och/eller tjänster med relevans för jämställdhetsområdet. Det handlade till exempel om en fördubbling av Forskningsrådsnämndens (FRN:s) projektmedel för kvinno- och jämställdhetsforskning, stöd till Högskolan i Luleå för satsningar på forskning och forskarutbildning inom området genus och teknik och en gästprofessur till universitetet i Linköping med inriktning mot teknik och naturvetenskap. Det handlade även om mer symboliska satsningar på jämställdhetspris och om insamlande av erfarenheter, synpunkter och idéer från kvinnliga professorer och forskare.²⁴ Satsningarna låg i hög grad inom de tekniska och naturvetenskapliga områdena och problemen formulerades bland annat som att kvinnor tenderar att välja bort dessa områden. Kanske var det symptomatiskt att den hearing som kom till stånd 1993 främst bestod av kvinnliga professorer från naturvetenskapliga, tekniska och medicinska områden. Politisk styrning kunde kombineras med framhållandet av akademisk frihet (från statlig reglering) genom att anpassas efter ledande kvinnliga forskares (märk väl inte främst kvinnoforskare) uppfattningar.²⁵ Det handlade alltså om tämligen harmlösa åtgärder som snarast framstod som förstärkningar av resurserna utan att detta hotade andra områden på det vetenskapliga fältet eller fältet som sådant.

Thams ingrepp

Satsningarna under den socialdemokratiska regeringen under 90-talets andra hälft hade en annan karaktär. Det började med utbildningspropositionen 1994/95. Andelen kvinnliga professorer uppgick till sju procent då propositionen författades. Andelen kvinnor på forskarassistenttjänster var likaså låg och

uppgick till 24 procent.²⁶ I propositionen föreslogs extra medel för att öka andelen kvinnor på dessa typer av anställningar – och det skulle väl kunna vara gott nog. Resurserna kombinerades dock med villkor som innebar att tjänsterna skulle gå till underrepresenterat kön och positiv särbehandling fördes fram som ett medel för att nå målet.²⁷ För att positiv särbehandling skulle kunna tillgripas krävdes förändringar i högskoleförordningen, vilket också föreslogs. Nu presenterades även ett förslag om att båda könen alltid skulle finnas representerade i sakkunniggrupper och i tjänsteförslagsnämnder. Vidare nämns att FRN – i samråd med de dåvarande forskningsråden – skulle komma att få i uppdrag att föreslå ämnesinriktningar för professurer eller forskartjänster med inriktning mot genusforskning. Konkreta förslag till fördelning och omfattning gavs därefter i forskningspropositionen 1996/97.²⁸ Ytterligare en åtgärd var tillsättandet av utredningen KVINS 1995 som fick det dubbla uppdraget att förstärka jämställdhets- och kvinnoforskning samt att lämna förslag för att stödja forskare av underrepresenterat kön.²⁹ Den tidigare sammanblandningen mellan forskning och jämställdhet kvarstod med andra ord. KVINS ledde så småningom fram till bildandet av Nationella sekretariatet för genusforskning.³⁰ Med jämna mellanrum presenteras kritik mot sekretariatet som handlar om dess förment styrande roll för genusforskningen och sekretariatet framställs som politikernas förlängda arm in i forskningen. Till detta kommer den så kallade befordringsreformen som presenterades i forskningspropositionen 1996/97.³¹ Specifika rekryteringsmål för att öka andelen kvinnliga lektorer och professorer hade aviserats redan 1994/95. Högskoleverket hade därefter tagit fram metoder för hur procentmålen skulle räknas fram och mot bakgrund

av detta lades förslaget fram. Tillsvidareanställda lektorer skulle – efter sakkunnigbedömning – kunna befordras till professorer. På motsvarande sätt skulle även tillsvidareanställda adjunkter kunna befordras till lektorer. Befodringsreformen var könsneutral men den sågs även som ett redskap för att rekrytera betydligt fler kvinnor till professors- och lektorstjänster. Dåvarande utbildningsminister Carl Tham tycks ha haft stor tilltro till reformens möjligheter att öka andelen kvinnor.³²

Sammanfattningsvis handlade det om två olika slags politiska ingrepp på det vetenskapliga fältet. Det ena rörde balansen mellan kvinnor och män. Det handlade om jämställdhet och skulle ha kunnat ses som mindre hotande om det inte varit kombinerat med positiv särbehandling. Det andra handlade om att implementera genus. Det var betydligt mera genomgripande eftersom det också kunde ses som en utmaning mot den traditionella kunskapsbasen, doxan.

Politisk styrning på kollisionskurs med den akademiska friheten?

Båda satsningarna kan diskuteras som hot mot den akademiska friheten. Den borgerliga regeringen verkar ha haft tilltro till det vetenskapliga fältets egen förmåga och vilja att rätta till obalansen mellan könen. Thams utgångspunkt var den motsatta.

Universiteten och dess ledande företrädare ansågs helt enkelt oförmögna till en genomgripande förändring av arbetsformerna och av villkoren för kvinnor och män. Behovet av förändringar ansågs strida mot dessa personers självbild, vilken de inte ville konfrontera sig med.³³

Det handlade om olika politisk syn på statens roll men det handlade också om en kollision mellan politik och vetenskap. Medan den borgerliga regeringens förslag överlämnade

ansvaret till det vetenskapliga fältet skar de socialdemokratiska förslagen rakt in i fältets imperativ. Det handlade om de meritokratiska principerna och det handlade om fältets autonomi, om hur kunskapsområden definieras. Det senare kom att bli en fråga om vad genusforskning skulle vara och om vilka som skulle ges befogenheter att göra de vetenskapliga bedömningarna.

Hotad meritokrati – Thamprofessorerna

Beslutet att inrätta nya tjänster handlade om att påskynda och förstärka de insatser som universiteten förbundit sig till i jämställdhetsplaner och i de lokala rekryteringsmål som fastställts. De extra resurserna skulle integreras i de lokala måluppfyllelseerna och framgången vilade på hur de togs tillvara ute i verksamheterna. Beslutet handlade inte enbart om rättvisa och om en kvantitativ förändring. Propositionen framhöll betydelsen av att ta tillvara kvinnliga kunskapsområden och intresseinriktningar men inte som självändamål eller för att lyfta fram någon slags annorlunda kvinnlig kompetens. De nyinrättade tjänsterna skulle bidra till en förskjutning och en förändring av den vetenskapliga maktstrukturen. Satsningen på professorer hade därmed ett betydande symbolvärde. Det är en grupp med stor betydelse för verksamheten både som initiativtagare och som förebilder.

Fördelningen av tjänsterna överlämnades till forskningsråden i samarbete med de lokala universiteten/högskolorna men med klara indikationer om att det var de tekniska, naturvetenskapliga och medicinska områdena som skulle prioriteras. Förslagen skulle ta fasta på rimligt breda forskningsområden och vara motiverade utifrån vetenskaplig betydelse samt utifrån tillgången på kompetenta kvinnliga sökanden. Det handlade alltså inte endast om att öka andelen kvinnor utan om att initi-

era en förändrad syn på forskning och utbildning, om att lyfta fram forskningsinriktningar som tenderat att hamna på undantag i den homosociala akademiska kulturen. Ett tidigare aktivt jämställdhetsarbete i den lokala verksamheten ansågs dessutom meriterande för att få del av dessa extra resurser.

På det vetenskapliga fältet innebär meritokrati att det är produkten och inte forskaren som ska bedömas. Bedömningen av forskaren vilar på antalet produkter och främst på deras kvalitet, det vill säga i erkännandet från forskarsamhället (jämför Mertons imperativ ovan). I öppen konkurrens görs en granskning av oberoende sakkunniga och den mest meriterade ska placeras först. Tillsammans ska detta borga för en rättvis och opartisk bedömning. Principerna för förfarandet är genomgående i hela systemet, från grundutbildningens uppsatsgranskningar till tillsättandet av professorer. Positiv särbehandling – som här innebär att kompetent sökande av underrepresenterat kön har förtur – uppfattades därför som ytterligt provokativt. Det uppfattades som att den grundläggande principen om att produkten och inte forskaren skulle bedömas åsidosattes. Trots att propositionen var tydlig i att de ämnen som skulle prioriteras var sådana där det skulle finnas kvalificerade presumtiva sökande ansågs detta visa på en ”...obegriplig nonchalans mot kunskaps- och kompetenskrav”. Sverige skulle nu komma att få ”Epa-professorer – en andra rangens professorer – med sämre meriter”. Metoden ansågs ge kön företräde framför kvalitet och den kunde avfärdas med argument som knöt an till de meritokratiska principerna. ”Professor blir man därför att man har sakliga meriter och är kompetent”.³⁴

Ingrepp i doxan – genusprofessorerna

Beslutet om att inrätta särskilda genustjänster handlade också om erkännandet från forskar-

samhället. Produkter skulle granskas och underställas sakkunnigbedömningar men nu handlade det även om själva kunskapsinnehållet och om dess legitimitet på fältet.

De vetenskapliga bedömningarna förutsattes bygga på de premisser som fastslagits i propositionen, det vill säga av politikerna. I enlighet med propositionen hade tjänsterna utannonserats inom specifika ämnesområden ”med inriktning mot genusforskning”. Det handlade om tjänster på olika nivåer: sex professurer, sex forskarassistenttjänster samt sex doktorandtjänster. Det ansågs givet att de skulle behandlas som ”paket” och utlysas inom sex olika ämnesområden.³⁵ Skälet till detta var bland annat att stärka forskningsmiljöerna och på så vis kunna bygga en bas för ett fortsatt arbete utifrån genusperspektiv inom de traditionella disciplinerna.³⁶ Uppdraget att föreslå ämnesinriktningar gavs till forskningsråden i samarbete med universitet och högskolor. Fältet hade getts auktoritet men vem eller vilka skulle förvalta auktoriteten på fältet? Kampen om genustjänsterna kom att utspela sig på flera olika områden och den kom i hög grad att handla om rätten att definiera vad ett genusperspektiv är.

Beslutet om att inrätta genustjänsterna kondenserade den politiska viljan och den heterodoxa utmaningen på det vetenskapliga fältet och återigen fanns det risk för att själva genusforskningen kunde misskrediteras.³⁷ Det började med att FRN:s kommitté för kvinno- och jämställdhetsforskning, som givits uppdraget att inventera behovet samt föreslå inriktning på tjänsterna, kördes över.³⁸ Kommittén, som bestod av representanter för kvinno/genusforskning inom olika ämnesområden, ansågs jävrig (sic!). Parallellt med deras arbete hade ett förslag utarbetats av FRN:s huvudsekreterare. Skillnaderna mellan de två förslagen var dock främst en fråga om stor-

leken på satsningen. Kommittén hade ett förslag som omfattade 70 tjänster på olika nivåer och med olika inriktning. Avgörande var att det skulle finnas flera sökande till tjänsterna, alltså en relativt upparbetad forskning samt en strävan efter att stabilisera genusforskningen på de områden där den hunnit utvecklas under det senaste decenniet. Att inte binda tjänsterna till namngivna lärosäten var ytterligare ett kriterium, likaså att ämnesbeskrivningarna inte gjordes för snäva. Det parallella förslaget innehöll de 18 tjänster på olika nivåer som i huvudsak blev beslutet.³⁹ Kanske kan det ses som ett strategiskt övervägande om vad som skulle vara möjligt att få igenom. De vetenskapliga avgörandena sammanföll i hög grad med kommitténs. Det ansågs vara viktigt med strategiska satsningar där det fanns ett stort antal kompetenta sökande och där satsningen skulle kunna bidra till konsolidering och framflyttade positioner. Men förslaget lämnade en dörr öppen för tolkning – av genusperspektiven. Det handlade nämligen även om tvärvetenskapliga ämnesinriktningar som ansågs befinna sig i formativa skeden. Genusperspektiv skulle här kunna fungera som ”motor” i metodutvecklingen och samtidigt kunna etableras i de tvärvetenskapliga miljöerna. Dessa förslag låg inom medicinska, tekniska och naturvetenskapliga områden.

Politikerna tog i hög grad fasta på dessa områden och i den proposition som föregick beslutet hette det att:

[R]egeringen anser det mycket angeläget att främja genusforskningen inom ämnen där den idag saknar förankring. Det är regeringens bedömning att det är tjänster inom dessa områden som gör mest nytta.⁴⁰

I behjärtansvärda ambitioner att bryta föreställningsvärldar lämnades marken öppen. I

propositionen formulerades det på följande sätt:

[A]ll vetenskap påverkas av kultur och värderingar. Detta gäller också tekniken och naturvetenskapen. Där kan ett genusperspektiv bidra till förståelse om värderingars betydelse för problemval m m. Vem som definierar vad som är ett vetenskapligt problem påverkar resultatet av forskningen och därmed den världsbild vetenskapen bygger upp och den teknik den leder till.⁴¹

Det ursprungliga förslaget om rådstjänster övergavs och samtliga tjänster placerades vid namngivna lärosäten. Det gav de enskilda universiteten möjligheter att agera i egen sak. Och ämnesföreträdarna var inte sena att handla. Ibland i samarbete med genusforskare, som när det gällde tjänsterna inom informationsteknologi. Dessa placerades vid Högskolan i Ronneby där genusforskning hade börjat etableras som en del av högskolans profil. Men i några fall på ett sätt som hotade själva satsningen på genusperspektiv. Symptomatiskt gjordes detta inom områden som definierats som formativa. Här fanns utrymme för tolkning där utfallet var beroende av kopplingen till genusforskningen och till genusforskarens möjligheter att påverka. Två exempel får visa på betydelsen av ett sådant agerande.

Folkhälsovetenskap med inriktning mot genusforskning

Det förelåg ett hot mot satsningen på genusperspektiv i den process som inleddes med de tre tjänster som beslutats i folkhälsovetenskap vid Umeå universitet. Både universitetet och den berörda institutionen (allmänmedicin) hade agerat kraftfullt för att få del av satsningen på genustjänster. Men när det kom

till ett avgörande om vem som var lämplig att inneha professuren var innebörden av krav på kompetens inom genusområdet inte självklar. Institutionens och fakultetens prioritering riskerade att förfela syftet med satsningen. Den föreslagna kandidaten – som ansågs överensstämma med forskningsprofilen vid institutionen – hade forskat om kvinnor. Men, vilket synliggjordes i en skrivelse till institutionen, "... merparten av forskningen om kvinnors hälsa utgår inte ifrån ett genusteoretiskt perspektiv, men utgör en potentiell utvecklingsgrund för ämnet."⁴²

I den överklagandeprocess som vidtog efter att beslutet fattats beskrevs den kandidat som den medicinska fakultetsnämnden föreslagit på följande sätt:

[Hennes] forskning är säkert värdefull. Hon är antagligen förtjänt av en professur. Det är möjligt att hon kan bli en genusforskare. Det skulle gå att formulera intressanta genusforskningsfrågor kring hennes empiriska material. Jag kan emellertid inte se annat än att hon inte är en genusforskare nu. Om hon ändå, med en generös definition, skulle kunna anses vara det, så är hon under alla omständigheter inte professorskompetent som genusforskare.⁴³

Det fanns däremot en kandidat – Anne Hammarström – som hade varit aktiv i initierandet av genusperspektiv inom folkhälsovetenskap och som även betraktades som forskningsledande på området. De sakkunniga hade lyft fram henne – även om de inte hade enats om att hon skulle vara toppkandidaten.

Institutionens och fakultetens förfarande kan ses som ett uttryck för en översättning. Genusperspektiv hade omvandlats till forskning om kvinnor och uppenbarligen i syfte att

få en sökande som stämde med universitets/institutionens önskemål snarare än med intentionerna i den politiska satsningen. En sådan översättning var möjlig mot bakgrund av den otydlighet som kan relateras till den sammanblandning som återkommande görs mellan genus och jämställdhet. Att forska om kvinnor ansågs här vara ett tillräckligt kriterium och genusforskning hade omvandlats till ett slags jämställdhetsperspektiv – synliggörande av kvinnor.

Försöken att omvandla inriktningen så att den anpassades till det sätt som man från institutionens och fakultetens sida ville integrera genustjänsterna lyckades inte denna gång. Förmodligen spelade en kraftig reaktion och opinion från genusforskare runt om i landet en viktig roll. Centra/fora för kvinnoforskning i Sverige sände en gemensam skrivelse till rektor vid Umeå universitet där man påpekade vikten av den genusvetenskapliga kompetensen.⁴⁴

Beslutet hade även överklagats av Anne Hammarström. Överklagandenämnden fattade beslut till förmån för henne med argument som föll tillbaka på ”statsmakternas strävanden att stärka genusforskningen”.⁴⁵

Fysikundervisningens didaktik med inriktning mot genusforskning

Det mest flagranta exemplet på hotet mot satsningen på genusperspektiv är tjänsterna i fysikundervisningens didaktik. Trots att Umeå universitet sökt placeringen och kunnat uppvisa ett långvarigt arbete med genusperspektiv inom det aktuella området var det Uppsala universitet som fick tjänsterna. Man använde sig bland annat av den satsning som gjorts på ämnesdidaktisk forskning och forskarutbildning inom områdena matematik och naturvetenskap. Agerandet för att få del av genustjänsterna kan alltså ses som ett led i en strate-

gi som omfattade didaktiska frågor i ett brett perspektiv. Att genusperspektiv skulle ha haft en framträdande roll i denna strategi finns det ingenting som tyder på. Betoningen ligger helt och hållet på didaktik. En rekryteringsgrupp arbetade för att få fram intresseanmälningar. Gruppen lade tyngdpunkten på fysikundervisning, därefter på kompetens inom ämnesområdet fysik. Först i tredje hand kom genuskompetensen, formulerat som:

... vi förväntar oss att sökanden har vetenskaplig erfarenhet av att hantera genus i undervisningen och inläring inom fysik eftersom detta är en del av tjänstebeskrivningen för professuren.⁴⁶

De sakkunniga var inte heller genusforskare eller särskilt kompetenta på området. Den ursprungliga skrivningen ”med inriktning mot genusforskning” tonades ned och i slutskedet sågs det inte ens som ett nödvändigt kriterium vid bedömningen av de sökande.

Kanske handlade det om att det inte fanns någon sökande som uppfyllde kriterierna men varför satsades då resurserna på detta område. Det stod helt i strid med intentionerna i propositionen och i förarbetena till denna. Visserligen skulle en del av medlen gå till formativa miljöer där satsningen skulle fungera som en motor i utvecklingen men det var formativa genusmiljöer som åsyftades i förarbetena. Tillställningsprocessen hade kunnat avbrytas med hänvisning till att det inte funnits kompetenta sökande, sådant har förekommit tidigare. Så gjordes inte. Istället omvandlades kompetenskraven så att de passade en strategisk satsning på ett delvis annat område – fysikundervisningens didaktik. Den person som fick tjänsten är säkerligen mycket kompetent inom detta område. Han hade ett dokumenterat intresse för social konstruktion, vilket ansågs ansluta

till den definition av genusforskning som gjorts av den rekryteringsgrupp som tillsatts av Uppsala universitet: "studium av det sociala könets betydelse för lärares och studerandes möte med fysik som ämne för undervisning, lärande och socialisation". Hans bristande erfarenheter/kompetens när det gällde genusforskning blev inte ens problematisk. Två av de sakkunniga formulerade det som att:

[Han] har inte explicit varit involverad i genusforskning men uttrycker ett intresse för fältet [...] Ett engagemang i genusforskning är en naturlig fortsättning på det intresse som finns dokumenterat.⁴⁷

En översättning av "inriktning mot genusperspektiv" hade ägt rum och även nu med en legitimitet som hämtats ur den ständiga sammanblandningen mellan genus och jämställdhet. I Uppsala omvandlades genusperspektivet till att handla om bristen på kvinnor inom tekniska områden – det omvandlades till en jämställdhetsfråga där problematiken dessutom hänfördes till kvinnorna själva. Den blev lyckosam, i meningen att den inte ifrågasattes, på grund av att det inte fanns någon opposition inom genusforskningen eller bland genusforskare.

Vetenskapliga översättningar av politiska påbud

Den tilltagande anpassningen till politik och näringsliv och till kraven på tillämpningsbar forskning är exempel på att inomvetenskapligt ifrågasättande i ökande grad osynliggörs.⁴⁸ Det är alltså inte nödvändigtvis så att de politiska ingreppen ifrågasätts. Nyttiggörande av forskning blir en del av den hegemoniska processen. Det skulle kunna uttryckas som att vill vi delta i kampen om resurserna så får vi också acceptera de grundläggande premisserna för denna kamp och inte ifråga-

sätta det förhärskande "tillväxtparadigmet". Med John Ziman kan ett sådant förfaringsätt diskuteras utifrån etablerandet av kompletterande normer där forskningens samhälleliga roll framhävs.⁴⁹

Överensstämmelsen mellan politiker och företrädare för akademien om att jämställdhetsfrågor ska prioriteras på det vetenskapliga fältet innebär att politiska satsningar inom detta område på ett övergripande plan inte väcker så stort motstånd. Befordringsreformen gick tillsynes tämligen smärtfritt igenom den akademiska ekluten. Den genomförs utifrån väl etablerade och legitimerade kriterier. Den som vill bli befordrad ansöker och underställs sakkunnigbedömning, vilket innebär att de meritokratiska principerna tillämpas på sedvanligt sätt. Det finns uppgifter om att kraven på de befordrade till och med varit högre än på de nyrekryterade, vilket skulle kunna ses som ytterligare försvar för de meritokratiska principerna. Det ska, med andra ord, inte finnas utrymme för misstankar om att denna väg till en professur skulle vara lättare. Visserligen väcktes farhågor om att excellensen skulle gå förlorad och att professorsstatusen skulle urvattnas. Samtidigt var ett av syftena med reformen att i högre grad likställa villkoren för universitetens lärare och att skapa en gemensam karriärväg som innehöll både forskning och utbildning. En demokratiseringsprocess således, som också hade visst stöd inom akademien. Högskoleverkets utvärdering visar emellertid att satsningen varit tvetydig. Målet att fördubbla antalet professorer kommer förmodligen att uppnås. Däremot finns det inte något som tyder på att jämställdhetssyftet, det vill säga att öka andelen kvinnor i gruppen varit särskilt framgångsrikt. Farhågor väcks även då det gäller arbetsvillkoren. Nivelleringen mellan professors- och lektorsnivå tycks inte

alltid ha varit framgångsrik.⁵⁰ Hur reformen översätts ute i verksamheterna är en öppen fråga som kräver ingående studier, studier som försöker komma åt eventuella försök att bevara den exklusivitet som traditionella professorer inneburit. Förmodligen kommer sådana att visa på olika lokala utfall. Det tycks handla om vilka allianser som skapas och hur de politiska åtgärderna fångas upp i de enskilda verksamheterna. Det är en lärdom som kan dras av exemplen med Thamprofessorer och genusprofessorer.

Avslutningsvis kommer de trådar som släpptes ut inledningsvis att fångas upp. Hur har åtgärder som skarpt har brutit mot den akademiska självförståelsen hanterats i de lokala verksamheterna? Vad slags översättningar har det handlat om och hur lyckosamma har dessa varit?

Att översätta jämställdhetsuppdraget

Thamtjänsterna innebar extra resurser till de verksamheter som fick del av satsningen. Många kände sig kallade då det gällde att få del av dessa men det var inte alltid som själva syftet med satsningen framstod som det primära. Den översättning som gjordes handlade i hög grad om att omvandla de specifika Thamprofessorerna till professorer, vilka som helst. Måhända kan det ses som omtanke om de kvinnor som annars ansågs utpekade. Utgångspunkten var att det skulle vara förkännande att få en professur via en positiv särbehandling men det var ett handläggande som kunde få stora ekonomiska konsekvenser. "Nakna professorer" är epitet som innehavarna själva givit dessa tjänster. Nyinrättade tjänster utan extra stöd och som dessutom ofta krävde en ständig vaksamhet för att de inte skulle urholkas ytterligare. Det är den bild som kan målas upp mot bakgrund av den utvärdering som genomfördes. Som extra

resurser skulle medlen kunna sägas ha varit öronmärkta. Materialet visar på en mängd olika sätt att kringgå detta. Centrala riktlinjer saknades och innehavarna fick själva försöka bevaka villkoren och argumentera för att få del av det till synes självklara – de medel som universitetet själva förpliktat sig till att skjuta till när de fått del av de extra resurserna, för att bara nämna några av de svårigheter som dokumenterats.⁵¹

Att tjänsterna tillkommit i jämställdhets-syfte kunde dessutom försvinna i den möjlighet som nu från flera håll ansågs ligga i att återhämta tidigare neddragningar. När argumenten fördes utifrån sådana premisser kvarstod det visserligen att en kvinna skulle anställas men att tilldelningen även innefattade skyldigheter att integrera denna satsning i andra jämställdhets-satsningar "glömdes bort". Även detta kan diskuteras i termer av omtolkningar/översättningar. Det var inte behovet av fler kvinnor som ifrågasattes, detta är man tämligen överens om även inom akademien. Det är sättet som ökningen skulle ske på som ifrågasattes. Den springande punkten handlade om möjligheten till positiv särbehandling. I anslutning till fördelningen av tjänsterna framfördes till exempel möjligheten att utnämna kvinnor som redan fanns vid institutionerna. Ett annat tillvägagångssätt – som även tillämpades i hög grad – var att utlysa tjänsterna inom mer eller mindre specialskrivna, snäva områden. Även detta blir ett sätt att kringgå den kritiska utgångspunkten i eventuell positiv särbehandling. Positiv särbehandling kan nämligen ses ur ett större perspektiv. De sakkunniga får "ögonen på sig" och tvingas se en kompetens som annars tenderar att osynliggöras.⁵²

Sammanfattningsvis kan sägas att försöken att förminska innebörden av den satsning som gjordes på Thamprofessorer i hög grad lyckades. Tjänsterna skulle integreras i det långsikt-

tiga jämställdhetsarbete som borde bedrivas i de lokala verksamheterna men innehavarna riskerade att bli symboler snarare än förebilder. Bristen på medel har försvårat möjligheterna att bygga upp verksamheter kring professorerna. Satsningen ledde visserligen till den procentuellt snabbaste ökningen på denna nivå under 90-talet (från sju till tio procent från 1993 till 1997)⁵³ men den nog så betydelsefulla delen av propositionen, som handlade om att bryta den manliga dominansen även då det gäller tolkningsföreträde inom det vetenskapliga fältet, dribblades bort i den omtolkning av uppdraget som i hög grad ägde rum.

Positiv särbehandling hade introducerats som ett möjligt redskap men det hade också uppfattats som provokativt inom akademien. Både kvinnor och män anslöt sig till kritiken, vilket kan ses utifrån den anslutning till de gemensamma värdena som legitimitet på fältet vilar på. Hälften av tjänsterna hade både manliga och kvinnliga sökanden men när tjänstetillsättningarna var avslutade visade det sig att positiv särbehandling egentligen aldrig användes. De sakkunniga var överlag måna om att framhålla att de personer som satts i första rummet var de mest kompetenta. Metoden skulle alltså kunna ses som effektiv eftersom den bidrog till att synliggöra kvinnorna i själva processen. Men den öppning för ett ifrågasättande av slentrianmässiga framhållanden av manliga sökanden som positiv särbehandling förde med sig har emellertid stängts. En av de förordade kvinnorna (Hydrofärvetenskap vid Göteborgs universitet) drog sig tillbaka och i samband med detta användes möjligheten med positiv särbehandling. Den förfördelade mannen gick till Överklagandenämnden som i sin tur förde ärendet vidare till Europadomstolen. Man ville ha ett principiellt uttalande om metoden som sådan,

vilket också den kvinna som tillförordnats ställde sig bakom. Utslaget, som kom den 6 juli 2000, innebar att positiv särbehandling inte låg i överensstämmelse med EU-rätten.⁵⁴ En radikal åtgärd för att få till stånd en förändring har underkänts men därmed också en möjlighet att ifrågasätta den manliga maktbasen och tillämpningen av de meritokratiska principerna inom akademien.

Att översätta satsningen på genustjänster

Det var ingen som ifrågasatte extra medel för genusprofessorer. Tvärtom var det även nu många som argumenterade för behovet av satsningen och som gärna ville få del av tilldelningen. En genomgång av det material som processen genererat visar – liksom då det gäller den tidigare satsningen på Thamprofessorer – att det i hög grad tycks ha varit möjligheten att få del av de extra medlen som lockat. Hur kunskapsområdet skulle betraktas och hur dessa professorer skulle ses var däremot inte självklart.

När tjänsterna fördelats på specifika lärosäten och när innehavarna installerats kan bilden av mer eller mindre lyckade satsningar tecknas. De som främst har stått i överensstämmelse med de politiska besluten har gjorts i samarbete med genusforskare. Så var i hög grad fallet med besluten att förlägga tjänster till informationsteknologi i Ronneby, till sociologi i Stockholm och till arbetsvetenskap i Luleå. När det gäller litteraturvetenskap i Göteborg är det mera komplext. Under ärendets gång pågick en kamp mellan Lund och Göteborg om placeringen. Göteborgs universitet avgick med segern. Litteraturvetenskap i Lund, som byggt upp en stark genusforskningsmiljö, förlorade denna kamp men även en del av den kompetens som miljön vilade på eftersom den person som rekryterades till Göteborg kom från Lund. Materialet tyder på

att en oförbehållsam satsning på litteraturvetenskap med inriktning mot genusforskning borde lett till ett annat utfall. Så skulle även erfarenheterna av de första åren i Göteborg kunna tolkas. Den tillträdande professorn – Lisbeth Larsson – tycks inte främst ha setts som ”genusprofessor”. Arbetet handlade till en början mycket om att överta en nyligen pensionerad professors uppgifter. En tjänst kunde alltså återbesättas utan kostnad för institutionen och de medel som en utlysning skulle ha föranlett kunde frigöras för andra ändamål. Genusprofessuren omformulerades men på ett sätt som gick emot målformuleringarna i propositionen. Att bygga upp och förstärka genusforskningsmiljöer låg som en av utgångspunkterna för denna satsning. Att detta skulle göras på arbetstid borde ha varit givet men tenderade här att bli något som fick bedrivas vid sidan om.⁵⁵

De mest uppenbara försöken till omtolkningar gjordes i Umeå och Uppsala. I hög grad tog man i båda fallen utgångspunkt i den sammanblandning mellan genus och jämställdhet som följt med de politiska satsningarna allt sedan tidigt 80-tal. Ur ett jämställdhetsperspektiv kan det vara viktigt att studera kvinnor – som då det argumenterades för att professuren i folkhälsovetenskap borde gå till en kvinna som i sin forskning studerat kvinnors villkor. Ur ett jämställdhetsperspektiv kunde det likaså argumenteras för att fysikundervisningens didaktik borde förstärkas med studier om varför kvinnor väljer bort teknik. Det senare är ett oförbehållsamt exempel på hur Uppsala universitet – mer eller mindre medvetet – utnyttjade den begreppsliga sammanblandningen till sin egen fördel. Man fick stöd bland politiker för att få del av satsningen och man lyckades även med att omvandla genuskunskap till något helt annat. Här fanns inte heller någon aktiv ”genusmiljö” som agerade och

översättningen ifrågasattes inte förrän det var för sent.

Vad visar detta sätt att se på genus- och jämställdhetssatsningar? Att ingenting sker med automatik eller ens på ett sådant sätt som det är tänkt i de politiska målformuleringarna är uppenbart. Omtolkningar eller översättningar ligger som givna förutsättningar när en idé eller åtgärd förs vidare från ett fält till ett annat. Dessa sker i samklang med de värden eller logiker som ligger till grund för legitimiteten på det mottagande fältet. De ingår också i den pågående kampen om dominans på fältet och i återskapandet av fältets kultur. De utmaningar som genusforskningen står för har politiskt stöd och det finns utrymme för att bygga vidare men de kan inte lämnas utan uppsikt. Samtidigt är den politiska alliansen bräcklig eftersom den tas som intäkt för beskyllningar om ideologiproduktion. Kanske krävs det offensiva försvar snarare än avståndstaganden från denna sammanblandning? Kanske krävs det även en klarare bodelning mellan genusforskning och jämställdhet? Förslaget att satsa på en jämställdhetsmyndighet med möjligheter till jämställdhetsforskning går i en sådan riktning. Forskning om jämställdhet och metoder för jämställdhetspraktiker kan då hållas utanför genusforskningen samtidigt som de två forskningsområdena också kan befrukta varandra.⁵⁶ Kanske är detta till och med nödvändigt för att gå vidare i kampen om legitimitet på fältet.

Noter

- 1 Proposition 1993/94: 147. Se även *Ändrad ordning. Strategisk utveckling för jämställdhet*, Ds 2001:64, Stockholm: Fritzes. Det blev ytterligare accentuerat i den handlingsplan för jämställdhetspolitik som fastställdes 2003, *Jämt och ständigt – Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för*

- mandatperioden, Skr. 2002/2003: 140. Se även den nyligen presenterade jämställdhetsutredningen, *Makt att forma samhället och sitt eget liv. Jämställdhetspolitiken mot nya mål*, SOU 2005: 66, Bilaga 1, Stockholm: Fritzes.
- 2 För exempel när det gäller det vetenskapliga fältet se Lisbeth Lewander och Birgitta Jordansson: *Genus och jämställdhet. En utvärdering av JÄST-projekten 1993/94-1996/97*, Högskoleverkets arbetsrapporter 2000:14 AR. En forskningsöversikt när det gäller jämställdhet i organisationer ges i Pia Höök: "Jämställdhet på hög nivå", *Mansdominans i förändring. Om ledningsgrupper och styrelser*. Betänkande av Utredningen om kvinnor på ledande poster i näringslivet, SOU 2003:16, Stockholm: Fritzes.
 - 3 "Med översättning förstår vi alla de förhandlingar, intriger, beräkningar, handlingar av övertalande eller våld, tack vare vilka en aktör eller kraft tar, eller ser till att bli tilldelad sig själv, auktoritet att tala eller handla på någon annan aktörs eller krafts vägnar." Bruno Latour: "Den store Leviatan isärskruvad: Hur aktörer makro-strukturerar verkligheten och hur sociologer hjälper dem att göra det", *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*, Göteborg: Nerenius & Santérus förlag, 1998, s. 13.
 - 4 Om vetenskapen som en egen kultur se John Ziman: *The Real Science: What It Is, and What It Means*, Cambridge: University Press 2000, s. 24-25 ff.
 - 5 Pågående arbete syftar här på de invändningar eller motnormer som produceras på fältet och som skapar spänningar, vilka bidrar i kampen om dominans på fältet. Se Thomas Brante: *Vetenskapens struktur och förändring*, Lund: Doxa, 1980 för diskussion om motnormer (partikularism, privat ägande, egennyttia, organiserad dogmatism samt emotionellt engagemang). Processen kan även beskrivas i termer av en hegemonisk kamp om dominans över fältets doxa (de allmänna gemensamma utgångspunkterna), jmf Pierre Bourdieu: *The Logic of Practice*, Cambridge: Polity Press, 1990.
 - 6 Robert Merton: *The Sociology of Science*, Chicago: The University of Chicago Press, 1973, s. 270-278.
 - 7 Jmf. Pernilla Jonsson: "Vetenskapen", *Maktens kön*, red Anita Göransson, Stockholm: Natur och Kultur, kommande. Det vetenskapliga kapitalet skiljs här från det akademiska. Det senare är främst relaterat till fältets administrativa positioner. Det finns ingenting som hindrar dessa två från att interagera med varandra.
 - 8 Om erkännande eller konsekriering se till exempel Pierre Bourdieu: *Kultursociologiska texter*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1991.
 - 9 För en översikt av den politiska styrningen under 1990-talet se Mats Benner: *Kontrovers och konsensus. Vetenskap och politik i svenskt 1990-tal*, SISTER, rapport 1, Stockholm: Nya Doxa. Benner menar att "[U]niversitets- och forskningspolitiken har förvandlats till ett politikområde med vida konsekvenser för framtida social och ekonomisk utveckling." s. 12.
 - 10 Se till exempel *Forskningspolitik*. Slutbetänkande av utredningen Forskning 2000, SOU 1998:128 och *En ny doktorsutbildning. Kraftsamling för excellens och tillväxt*, SOU 2004:27. Terminologiskt har det diskuterats som ett "triple helix" eller som en övergång till Mode 2. Triple helix står för de inbördes relationerna mellan stat, universitet och industri och den därmed följande kunskapsomvandlingen, se Henry Etzkowitz: *The Triple Helix of University – Industry – Govern-*

- ment. *Implications for Policy and Evaluations*, SISTER Working Paper 2002:11, Stockholm 2002. Mode 2 bryter mot den traditionella kunskapssynen (definierad som Mode 1) genom att ta fasta på användbarhet snarare än disciplinär kunskap. Dagens forskningspolitiska modeord excellens, innovation och tillväxt följer ur denna inriktning, se Michael Gibbons et al: *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Society*, London: Sage 1994. Även John Ziman 2000.
- 11 Sverker Sörlin, "Det nya landskapet: Några forskningspolitiska reflektioner", *Det nya forskningslandskapet. Perspektiv på vetenskap och politik*, red Ulf Sandström, SISTER, Skrifter 5, Stockholm: Nya Doxa 2002, s. 251.
- 12 Anna Ekström: *Forskningsfinansieringen och det akademiska fältet. En jämförande studie av anslagsfördelning och forskningsanslag inom Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap och Rådet för arbetslivsfrågor*, D-uppsats i Sociologi 2004, Göteborgs universitet, s. 14. Jmfr Ziman 2004, s. 56 ff som menar att den tilltagande politiska styrningen innebär att akademiska, sociala, politiska och kommersiella normer och intressen blandas.
- 13 Thorsten Nybom "Att redlöst ställa sig till händelsernas förfogande' – funderingar kring svensk utbildnings- och forskningspolitik", *Universitetets värden. Bidrag till den forskningspolitiska debatten*, red Mats Fridlund & Ulf Sandström, Stockholm: SNS Förlag 2000, s. 14, kursiv i texten.
- 14 *Om hälften vore kvinnor... Kvinnor i forskningen*, Jämställdhetskommitténs betänkande om kvinnor i forskningen, SOU 1983:4, Stockholm: Fritzes. s. 237.
- 15 *Proposition 1981/82:106, Utbildningsutskottets betänkande 1981/82:37 samt Riksdagens skrivelse 1981/82:397.*
- 16 *Om hälften vore kvinnor ...*, SOU 1983:4.
- 17 *Ibid*, s. 240.
- 18 Ex på denna integration och på etablerandet av delfältet är Forumorganisationerna, *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, konferenser och kurser på grund- och forskarutbildningsnivå samt forskningsrådets stöd till jämställdhetsforskning. Se Anita Göransson: "Innovation eller institution. Om receptionen av kvinnohistoria och kön som analytisk kategori", *Manliga strukturer och kvinnliga strategier. En bok till Gunbild Kyle December 1987*, red. Birgit Sawyer och Anita Göransson, Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg nr 33. För en kronologisk sammanställning över jämställdhetsforskningens organisering fram till och med 1982 se SOU 1983:4, s. 106-107.
- 19 Se not 1 ovan. Jmfr Eva Mark: *Nationella sekretariatet för genusforsknings uppdrag i skärningspunkten mellan forskning, forskningspolitik och samhällspåverkan*, 2005, www.genus.gu.se, som diskuterar politiska styrdokument och departementsutredningars sammanblandning av genusforskning och jämställdhet i förhållande till sekretariatets uppdrag. Med andra ord teman som ligger nära de frågor som diskuteras i föreliggande artikel.
- 20 Anita Göransson: "Om den svenska kvinnoforskningens läge och villkor", *Kvt* 1983:3.
- 21 "Om hälften vore kvinnor...", *Kvt* 1983:3, s. 6. Artikeln är ett referat av en diskussion mellan ett antal kvinnoforskare om betänkandet. Citatet kommer från Mona Eliasson.
- 22 Maud Eduards: "En allvarsam lek med ord", *Viljan att veta och viljan att förstå*.

- Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*, SOU 1995:110, Stockholm: Fritzes, s. 59.
- 23 Ibid, s. 58. Jmfr Birgitta Jordansson: "Jämställdhet och genusforskning. Kartläggning av kunskapsutbytet mellan praktik och forskning", *Makt att forma samhället och sitt eget liv. Jämställdhetspolitiken mot nya mål*, SOU 2005:66, Bilaga forskarrapport. Utifrån en enkät som sändes till genusforskningsmiljöer runt om i landet framgick det tydligt att dessa ansåg att det måste vara en klar åtskillnad mellan forskning och praktiskt jämställdhetsarbete.
- 24 "10-punktsprogram för ökad jämställdhet inom universiteten och högskolorna", bilaga 1 i *Jämställdhet inom universitet och högskolor. Kvinnliga forskare och rådsforskare diskuterar*, Ds 1993:84, Stockholm: Fritzes samt *Proposition 1992/93*: 170.
- 25 Benner 2001, s. 79. Enligt deltagarförteckningen från mötet 1993 var det i första hand just kvinnliga forskare och inte kvinno-/genusforskare som sammankallats, se *Proposition 1992/93*:170, s. 43-48.
- 26 Jämställdhet mellan kvinnor och män inom utbildningsområdet, *Proposition 1994/95*: 164, s. 34-35 (källa SCB).
- 27 Dessutom fanns förslag om en satsning på doktorandtjänster särskilt avsedda för kvinnor för att därmed bredda rekryteringsbasen.
- 28 *Proposition 1996/97*: 5.
- 29 "Insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning", Dir 1995:8, i SOU 1995:110, bilaga 1.
- 30 Den forskningspolitiska processen bakom inrättandet har analyserats i Mark 2005.
- 31 *Proposition 1996/97*: 5.
- 32 Tillsammans med de stora pensionsavgångarna under de närmaste åren beräknades reformen kunna leda till en ökning av andelen kvinnliga professorer från åtta till 25 procent fram till år 2008, Högskolans ledning, lärare och organisation, *Proposition 1996/97*: 141, s. 43.
- 33 Benner 2001, s. 137, (uppgifterna bygger på en intervju med Carl Tham).
- 34 Birgitta Jordansson: *Jämställdhetspolitikens villkor. Politiska intentioners möten med den akademiska världen: exemplet "Thamprofessurerna"*, Rapport 1/99, Nationella Sekretariatet för Genusforskning 1999, s. 14-15. Citaten hämtade från Maria Törnqvist: *Politik, kön och konstruktioner – en feministisk analys av förslaget och debatten om positiv särbehandling inom akademien*, C-uppsats, ht-98, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, s. 13.
- 35 Trots att det handlar om tjänster på olika nivåer fokuserar jag på professorerna eftersom det är dessa som diskussionen handlat om.
- 36 Birgitta Jordansson: *Genusprofessurerna – skildring av en process. Vad hände i universitetsvärlden när politikerna gjorde en satsning på genusprofessurer?*, Rapport 1/03, Nationella Sekretariatet för Genusforskning, 2003.
- 37 Jmfr. den strid som utkämpades om professuren i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet vid slutet av 1980-talet. Argumenten mot Yvonne Hirdman anspelade bland annat på hennes sämre "ortodoxa kompetens" – i jämförelse med motkandidaten Christer Winberg. Att stödet för Hirdman vidare även kom från grupper utanför universitetet togs som intäkt för en politisk inblandning i den inomvetenskapliga bedömningen. Se vidare Gro Hagemann: "Kvinnohistoria – politik eller vetenskap?", *Häftan för kritiska studier* 1988:3.

- 38 Processen finns beskriven och analyserad i Jordansson 2003.
- 39 Förslaget innefattade ett "tjänstepaket" inom området teknikhistoria och ett inom antropologi men när underlaget överlämnats till departementet hade dessa ersatts med tjänster inom fysikundervisningens didaktik samt inom informationsteknologi. Det har inte varit möjligt att följa vad som låg bakom förändringen men det tyder på att någon form av lobbyverksamhet har förekommit. Jordansson 2003, s. 16.
- 40 *Proposition 1996/97: 5*, kap 3.7.
- 41 *Ibid.*
- 42 Skrivelse från Anne Hammarström och Göran Westman vid Institutionen för allmän medicin, Umeå universitet till fakultetsnämnden, Medicinsk fakultet den 12/2-97, citerat ur Jordansson 2003, s. 31.
- 43 Yttrande från Britt-Marie Thurén (professor i genusvetenskap, Umeå universitet) till alla ledamöter i fakultetsnämnden, Medicinsk fakultet, Umeå universitet 3/6-99. Citerat ur Jordansson 2003, s. 32.
- 44 *Ibid.*, s. 33.
- 45 *Ibid.*, s. 34.
- 46 *Ibid.*, s. 36. Hämtat ur Mall för intresseanmälan Ulla Riis, dean of Education och Bo Höistad, dean of Physics, John-Erik Thun, head of the department of Physics and Leif Östman, department of Teacher training 7/4-98.
- 47 *Ibid.*, s. 39. Hämtat ur sakkunnigutlåtande från Svein Sjöberg and John Ziman: Chair in the 'didactics of physics teaching' in Uppsala University, Sweden s. 8, 28/3-99.
- 48 Även om det finns. Se till exempel Bo Rothstein: "Fri eller dirigerad forskning?", Mats Fridlund & Ulf Sandström (red): *Universitetens värden*, Li Bennich-Björkman: *Överlever den akademiska friheten? En intervjustudie av svenska forskares villkor i universitetens brytningstid*, Högskoleverket 2004 och Jan-Erik Degerblad och Sam Hägglund: *Akademisk frihet – en rent akademisk fråga*, Högskoleverket 2001: 21 R.
- 49 Ziman 2000, kap 4 för en översiktlig beskrivning av förändringarna. Det är ett intressant område att studera: vilka slags "försvarsstrategier" kan utmönstras på fältet.
- 50 *Karriär genom befordran och rekrytering. Delrapport*, Högskoleverkets rapportserie 2001:7 R och *Befordringsreformen 1999: Hur har det gått? Delrapport II*, Högskoleverkets rapportserie 2002:2 R.
- 51 Jordansson 1999, s. 35-42.
- 52 Jmfr Virginia Valian: *Why So Slow? The Advancement of Women*, Cambridge: The MIT Press, 1999, s. 277 ff.
- 53 Befordringsreformen innebar initialt en motsvarande förbättring, tolv procent 1999 och 14 procent 2001 men tycks därefter stagnerat och andelen kvinnliga professorer ligger på 15 procent 2004. Skälet tycks vara att de lokala lärosätena var måna om att visa upp goda resultat vid den första avrapporteringen men därefter har antalet kvinnor som ansökt minskat. Detta har till en del att göra med att möjligheten att söka befordran är begränsad till dem som innehar lektorat och andelen kvinnor är även här betydligt lägre än andelen män.
- 54 www.curia.eu.int. Mål C-407/98.
- 55 Uppgifterna här bygger på de första årens erfarenheter – fram till 2001.
- 56 Se Jordansson 2005, Bilaga forskarrapport, s. 276-278.

Nyckelord

genusvetenskap, vetenskapligt fält, akademiskt fält, genus, jämställdhet, politiska satsningar, Thamprofessorer, genusprofessorer, kvotering

Keywords

gender studies, the academic field, gender equality, political interventions, Thamprofessorships, affirmative action

Summary

Equality and gender in the academy. Two examples of the actions taken by the academic field during political intervention, by Birgitta Jordansson, PhD, Department of Work Science, Göteborg University, Sweden.

This article focuses on political gender equality interventions in the academy during the last fifteen years. The point of departure is a clash between different ideals. On the one hand, there is a *political interest* to balance the number of men and women on the most prestigious positions in the academy, and to enhance research on gender in the academy. The academy, on the other hand, strives to maintain autonomy towards the political field. Mertonian imperatives can be said to govern in the academy, where meritocracy and the freedom of research are highly regarded. The academy is not opposed to gender equality per se, but there is a fear for the loss of self-determination.

Political interventions based on recommendations tally well with the academic ideals, whereas directives that are understood as compulsive, do not. The Thamprofessorships in the mid-nineties are examples on the latter. The advertising of the posts was combined with the possibility of employing affirmative action, which was seen as a threat against meritocracy.

The political steps are here analysed in terms of translation and the discussion focus on how

political measures have been received inside the academy and how the academy strived for adjusting external requirement for change to suit their own ideals. This article shows that the original intentions of the Thamprofessorships tended to be watered-down, and the primary intentions were hidden and their instatement was partly merely symbolic.

Representatives of different disciplines tried to translate the gender content of the political investment into terms that better suited the doxa of the discipline and “gender” risked being translated into “studies on women”. The success rate of the intervention was dependent on co-operation and the alliance between politicians and gender researchers, which in itself is challenging.

Birgitta Jordansson

Institutionen för arbetsvetenskap
Göteborgs universitet
Box 705
SE 405 30 Göteborg
Birgitta.Jordansson@av.gu.se